

אבני-נגף בדרך להבנת ספר יהושע

ישראל מלמד

אבני-נגף בדרך?

שכלית לדון את הרע והטוב ולחרוץ משפט שבכלל אין המושגים הללו מוחלטים כל-צרכם.

סטיינר אינו מתנצל בתנו את ההשמצות האלה בפי אותו רוצח-הדורות, ואינו נותן מקום לקטיגור לסתור את דבריהבלע. גם הספר וגם המחזה מסתיימים בנאומו של היטלר. בראיון עם כתב של ה"גיאויש כרוניקל" בלונדון גילה סטיינר את דעתו, שספר יהושע הוא "סיפור מבהיל של ניצחון אכזרי ונקם". מכיוון שסטיינר הוא יהודי ואינו שולל את העובדות וההיסטוריה של השואה, הרי "נאמנותו" היהודית מוסיפה כביכול תוקף לדבריו המסולפים – וחבל! כי סטיינר ידוע בספריו האחרים כידען בספרות העולם וכמבקר מובהק, ופה הננו עדים לכשלוננו המבהיל.

מקום-התורפה הוא בכך שיריעותיו ביהדות הן קלושות. מעיד על כך פרט אחד, כשהוא מערב את המושג של ל"ו צדיקים בשבעים ואחד חברים של סנהדרין גדולה. ואף במספר הוא טועה ומעמיד את מספרם על שבעים ושניים. אין צריך לומר, שחסרות לו ידיעות הן בגמרא והן במדרש במה שנאמר על כיבוש יהושע, כי אחרת לא היה כותב מה שכתב. ואפשר היה לדרוש ידיעות אלה ממי שאומר להטיל האשמות כבירות על אחד מספרי הקודש, אפילו אם הוא לא שנה ולמד. ידוע שאפילו מחברים של רומנים חוקרים ודורשים

הכוונה היא לג'ורג' סטיינר, וספרו המשמיץ "ההובלה לסן קריסטובל של א.ה.", שהופיע לפני שלוש שנים ועובד בתור מחזה השנה. א.ה. זהו בכורי השטן, האשמדאי, אדולף היטלר, ימ"ש. ואם אני נטפל לנושא זה לא משום שדבריו של היטלר נעשו לשיחת-היום בגילוי יומנים מפוקפקים, וגם זה לא לעיין מחדש ב"הובלה..." מבחינה בקרתית-ספרותית. מה שיש לבדוק ולפרש זהו דרך כיבושו של יהושע, שסטיינר ערם אבנים קשות וכבירות על דרך זה ועיפר בעפר עליו, ועלולים להכשל במכשולים אלה תלמידים וסתם מעיפיי-עין. ואחרי שנעיין בתוכן הפסוקים, בדברי חז"ל ופרשני המקרא אשתדל להציע מעין חידוש פרשני שאולי יוסיף משהו להבנת מלחמותיו של יהושע.

באשר למחבר "ההובלה...", אפשר לראות מהתפתחות הסיפור שבו היטלר נתפס, כביכול, עלידי קבוצת ישראלים בסיבכייער, ג'ונגל, בברזיל בימינו, מועמד למשפט שם ומלמד סניגוריה על עצמו, שדרכי לחימתו ותורת גוענותו למד מהיהדות בכלל ומספר יהושע בפרט. מכאן, שסטיינר שייך לסוג מיוחד מבין אלה המושכים בשבטי-סופר ומכהנים בקתדראות של אוניברסיטאות, שהם בעלי איפכא-מסתברא, אלה המתאווים דווקא לזעזע, לגרום הַלם מחשבתי, לבזז לאחרים שאינם יכולים מתוך קרירות

וכן במדרש: "יהושע בן־נון היה שולח מודעות לכל מקום שהיה הולך לכבוש" (דברים רבה ה:יח). ואפילו בלי חז"ל, בפסוקים עצמם ובתרגומם, יש לראות, שיהושע שמר מוצא פיו לגבעונים אף־על־פי שהם הערימו בדבריהם ובהתחפשותם. אין שום דמיון כלל בין קודש וטומאה, בין המסופר בספר יהושע והנאציזם הארור שהיה מבוסס על שקרים נוראים מתחילה ועד סוף, על הבטחות שוא, מלאות מירמה שטנית, שהולוכו שולל את הקרבנות הקדושים. העמים בימי יהושע עשו כל מיני תועבות שהתורה כבר הזהירה כנגדם: "וכמעשה ארץ כנען ... לא תעשו." בכל זאת נלחם יהושע רק באלה שבחרו מלחמה, וכן נשארה ההלכה שאפילו אלד שבעת העמים שהיו הגרועים ביותר, אסור לאברם אם אינם עושים מלחמה (הרמב"ם הלכות עבודת כוכבים י"א) וכן במקום אחר: "אבל העובדי כוכבים שאין בינינו ובינם מלחמה, אין מסבבים להם המיתה" (הלכות רוצח ושמירת הנפש ד:יא).

והרי ספר יהושע עצמו מעיד שלא הושמדו אלה העמים. כאשר זקן יהושע וקרא לכני ישראל לצוותם בצוואתו הגדולה הזהירים: "לבלתי בוא בגויים האלה הנשוארים ... אתכם ... כי אם בה' אלקיכם תדבקו" (יהושע כג:ח). ובכן נשארו מהגויים האלה ולא היתה פקודה או צוואה להשמדם, אלא לא להתחתן בהם ולא ללמוד מדרכיהם ומאורח־חיייהם. ועוד: "ויגרש ה' את כל העמים ואת האמרי יושב הארץ מפנינו" (שם כד:יח). ויגרש כתיב, ולא וישמר.

ואם ישאל השואל: מה נעשה עם

על הרקע, האווירה, התלבושת, הצבעים, הקולות והעובדות של הסביבה והזמן. סטיינר לא חקר ולא דרש, וכנראה הסתמך על תרגומים בלבד, ואפילו אלה לא קרא במילואם, כי אחרת לא היה נטפל לפסוקים בודדים ביהושע ומתעלם מאחרים, וכל שכן מפסוקים בספרי מקרא אחרים. תמה אני אם סטודנט שלו היה מגיש לו פרי־מחקר צמוק ומתליע שכזה, ההיה מקבלו?

מכל זה רואים אנו עד כמה צדקו חז"ל באמרם "המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי" (קידושין מט); וידוע הענין כי אם מתרגמים באופן מילולי בלי לדעת מה נאמר על אותו פסוק בתורה שבעל־פה, ובלי לעיין בגדולי המפרשים, הרי אפשר ואפשר לבוא לידי טעות. ואם אדם נתקל בטכסט קדום ברברים שהם אינם לפי רוח מוסר היהדות, עליו להתחקות על הנסיבות והגורמים שפיענוחם תורה בפני עצמה היא ואין לגשת אליה באמת־מידה של זמננו.

מה שמצויק לסטיינר הוא הריגת תושבי עי ויריחו. ובכל פעם שנאמר "לפי חרב", הרי רצח־עם, תקדים, אומר הוא, לנאציזם. אין הוא מודע לכך, שחז"ל כבר מסרו לנו גישתו וטכסיו של יהושע בכיבוש הארץ ואלה לא היו של השמדה: "שלש פרסטיניות (כתבי־מלכים) שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ, מי שהוא רוצה להפנות יפנה, להשלים ישלים, לעשות מלחמה יעשה. גרגשי פינה והאמין לו להקב"ה והלך לאפריקי... גבעונים השלימו... שלשים ואחד ... מלכים עשו מלחמה ונפלו" (ירושלמי, שביעית פרק ו, הלכה א).

"ולא תחנם" (דברים ז:ב), שאין הכוונה לא לתת להם שום חנינה, לא תרחמם. ההלכה כן ברורה בנידון זה: לא תתן להם חנייה בקרקע, לא תתן להם חן, כלומר לא תוקיר ותכבדם ולא תתן להם מתנת חנם (עבודה זרה כ.).

כל האמור כאן מתייחס לשבעת העמים הרשעים שמחויבים היו בני ישראל להורישם. אמנם הרמב"ם כתב על פסוק זה "ולא תחנם" — "ואסור לרחם עליהם" (הלכות עבודת כוכבים פרק י הלכה א), אך כוונתו מבוארת כמה שכתב ב"ספר המצוות" (מצוות לא תעשה נ'): "הזהירנו מלחמול על עובדי עבודה זרה ומלשבח שום דבר מכל מקום שמיוחד להם, והוא אמרו יתעלה ולא תחנם ובא בקבלה לא תתן להם חן." ובכן איסור רחמנות זה מכון שלא לשבחם ולא לעודדם, אבל לא מדובר על איסור להשאירם בחיים, כי כבר פסק הרמב"ם, כאמור, שאסור לאבדם בידיים ואם אין מלחמה אתם אין מסבבים להם מיתה (הלכות עבודת כוכבים י:א והלכות רוצח ושמירת הנפש ד:יא).

לא באנו בפלפול כאן, אבל סטיינר כן בא בכלבול. הוא הוציא לעז על ספר תנ"ך ועל אחד מגדולי המנהיגים של עם ישראל, תלמידו של משה רבנו. וכיוון שבספר זה ואישיות זו נפגשים ילדי ישראל בגיל רך, ואנו מעוניינים לנטוע בהם מידות טובות ועיקרי מוסר היהדות, רצוי ביותר להבין ולהסביר את המקומות והעניינים שלכאורה קשים ומתמיהים הם. כאן עלינו לנקוט בכלל, שלפני עברים, לפני ילדים עברים, לא תתן מכשול.

שתיים-עשרה הפעמים שנוכר בספר יהושע "לפי חרב", או: ויכם, או ויפלו. המפרשים המסורתיים והמודרניים מבארים: "לפי חרב" — בצד החד של החרב. בלי לשלול פירושים אלה, אפשר לאמר, לפי עניות דעתי ובכל הכבוד, שפירוש זה לא מוסיף הרבה. מובן מאליו שלפי חרב פירושו, שהאויב הוכה בצד החד של החרב. ועוד: אם הדברים אמורים בהריגה ממש לגבי כל בני העם-האויב, הרי די היה במלה "בחרב", ככתוב: "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב" (במדבר לא:ח). מן ההכרח לבאר אם כן "לפי חרב" — לפי חוקי החרב, לפי חוקי המלחמה שהתווה יהושע. פירוש הדבר, מי שבחר במלחמה הושבה לו מלחמה שעה, בחרב. אולם אם רצו להשלים, השלימו. צאו וברקו: בכל מקום בספר יהושע שכתוב "לפי חרב", כתוב ויכום ויחרימו ויפלו, ולא כתוב ויהרגו. וכן הביטוי "עד בלתי השאיר להם שריד", אין פירושו שלא נשאר שריד, אלא כוונתו שכמעט לא נשאר שריד, כלומר, שהאויב נלחם כמעט עד הסוף, או שהנצחון היה נצחון שלם, כאילו לא נשאר להם שריד. וכן הביטוי "עד תמם", אין הכרח לבאר עד מיתת כולם, אלא עד תום כל הנלחמים.

יהושע בסוף ימיו הזכיר לבני ישראל את אברהם אבינו ומעשיו. אין ספק שידע את הסיפור בתורה, שאברהם המליץ על אנשי סרום וביקש מה' למלט את העיר אפילו אם רק ימצאו בה עשרה צדיקים. אברהם היה לו לכן לסמל, ואין להעלות על הדעת שהסיר כל שמץ של רחמנות מליבו בהילחמו בעמי כנען. ידוע הפירוש על